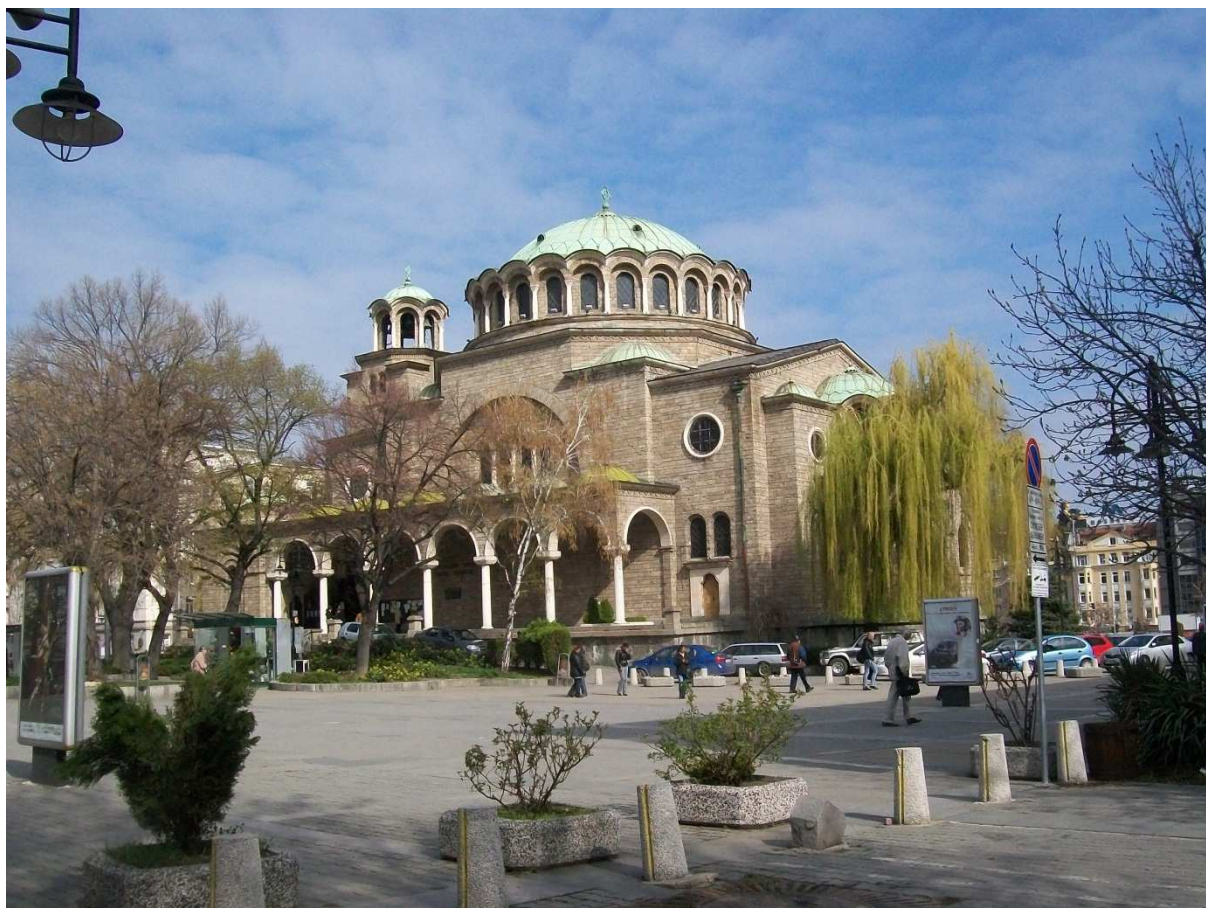

Техническо задание за проучване и проектиране
„Урбанистична концепция и архитектурно-благоустройствено
оформяне на площад „Света Неделя“, София

Техническо задание за проучване и проектиране

Съдържание

1. Характеристика на площад „Света Неделя”
 - 1.1. Историческа и съвременна топография на площад „Света Неделя”
 - 1.2. Историческо развитие на площад „Света Неделя”
 - 1.3. Културно-историческо наследство
 - 1.3.1. Обща характеристика
 - 1.3.2. Архитектурни обекти
 - 1.3.3. Археологически обекти
 - 1.3.4. Обемно-пространствен характер
 - 1.4. Съвременен характер и проблеми на площад „Света Неделя”
2. Териториален обхват на конкурса
3. Основни проблеми за решаване в конкурсните проекти
4. Изисквания за обем и съдържание на представените материали

1.Характеристика на площад „Света Неделя”.

1.1. Историческа и съвременна топография на пл. „Св. Неделя”.

София е разположена в Софийското поле (котловина), обградено от възвишения и планини, сред които се откроява с височината и куполообразната си форма Витоша. В географската наука е прието, че в миналото това е било езеро, след оттичането на което се оформя полето и няколко характерни тераси на територията на сегашния град които, разположени северно от Витоша, частично го свързват с нейните склонове. Най-високата е известна като Лозенецка, следват т. нар. „Софийски Акропол” – терасата, върху която са разположени храмовете „Св. София” и „Ал. Невски”, както и част от сегашното централно ядро на София. Тази тераса е с надморска височина 540 – 560 м, при пл. „Св. Неделя“ – средно 550м, с 15 – 20 м над „дъното” на полето, маркирано от р. Искър. Тази тераса е била оградена от две реки – Владайската и Перловската.

На старите топографски карти тя добре личи като издължен „език”, с оформени краища – „вежди”, от които в наши дни добре се вижда „веждата” при Владайската река, и добре се усеща, въпреки застрояването нейното продължение северно от храма „Ал. Невски”.

В обхвата и в съседство с пл. „Света Неделя” „веждата” е заравнена от културни пластове, но продължава да оказва влияние на топографията и визуалния характер на мястото. Визуално, а също и като теренни коти, „Света Неделя” се намира в най-високата точка в участъка от ул. „Солунска” до „Лъвов мост”. Възникващите конкавни надлъжни профили, допълнително извисяват мястото и църквата. Това направление, още в античността е било закрепено от пресичащ полето от югозапад към север път; пътят от запад към изток пък се движи по високата заравненост, надлъжно на терасата. Така тяхното пресичане на тази височина е определило едно средище, което по-късно ляга в сърцето на античния, и много по-късно на съвременния град.

1.2. Историческо развитие на площад „Света Неделя”

Историческото минало на пл. „Света Неделя” е органически вплетено в историята на столицата. Той е исторически устойчиво средище на обществения живот от края на ХІХв. до наши дни и е наследник на

съществувалия там римски форум и по-късно съществуващото средновековно и възрожденско средище.

На самия площад „Света Неделя” не са открити находки от материалната култура на първите заселници на София, сърдите. Но в непосредствено съседство, благодарение на минералните извори и извисеността на терена - като част от висока терасата, която започва край Владайската река и завършва при църквата „Света София” е съществувало енеолитно селище. Още тогава тук са се пресичали основни пътища, свързващи поселището с околните земи и това определя мястото на площада.

София е присъединена към Римската империя през първи век. Римският град по всяка вероятност възниква първо като крайпътна крепост и получава статута на град при император Траян. Градът постепенно се развива и оформя като неправилен петоъгълник с характерните Декуманос (*Via Principalis*) и Кардо, които се пресичат в непосредствено съседство от днешния площад „Света Неделя”. В северната част на сегашния площад не са открити следи от сгради, поради което още Сава Бобчев лансира хипотезата, че тук е бил разположен античният Форум. (В духа на Римския урбанизъм двете главни улици с ширина по 9м., тангират, а не пресичат форума). Първата крепостна стена с нейните четири порти се датира въз основа на запазени надписи от 176-80г., т.е. от времето на Марк Аврелий и Комод.

Още при поредната трансформация на храма „Света Неделя”, във втората половина на XIX век, при изграждане на основите на новата църква били открити градени тухлени гробници около древна черква, а под тях- и тухлен амфитеатър със сводове. В югозападната част на площада са разкрити находки на голяма обществена сграда – вероятно „Преториум” („Президиум”) - седалище на местната римска военна и административна власт. Доколкото са изяснени, нейните размери са около 100x55м. Стените са дебели и в тях са вградени коридори (с напречно сечение 1,60 x 0,70м.), които продължават заедно със зидовете частично и под църквата „Света Неделя. Тези канали, както и конфигурацията на сградата са изявени още в края на 19в., при поредната трансформация на храма. Проучени са частично още през 30-те години (при строежа на трамвайните спирки) и през 1982 г, при строителството на кафене „Рубин”. Тогава е открита и част от южната фасада на сградата, с дебелина на стените около 2,0 м и облицовка от бял варовик. Сградата е била снабдена с отоплителна инсталация, с двоен под и система от вертикални канали. Откри са и множество детайли, характеризиращи богатата декорация.

Установено е, че вероятно през трети век тук е било устроено ателие за сечене на монети.

Тази сграда, която е толкова монументална, че и след разрушаването си предизвиква едно частично издигане на югозападната част на площада, е най – значимата в антична Сердика, и по всяка вероятност най - запазената археологическа структура в обхвата на площада.

По всяка вероятност сградата е разрушена в края на античната епоха. Нейните останки са били използвани за да се изгради на така оформилото се, частично запазено и днес извисяване на теренна църква, около която се оформя църковен площад. „Тази ситуация се е запазила и до днес, като са се сменяли само църковните сгради”. В съседство, на изток от пл.„Света Неделя”, е комплексът на ротондата „Свети Георги”, който е част от по-обширен комплекс от представителни сгради, част от които е и богатата резиденция, предполагаем Константинов дворец.

По време на късната античност (IV век) по времето на Константин Велики, Сердика играе важна роля в живота на Римската империя и става център на редица събития, стъпки в утвърждаването на християнството като официална религия. Тогава в съседство с пл. „Св. Неделя” се изграждат редица богати жилища, тъй наречения ”Константинов квартал”, на името на императора, а след утвърждаването на християнството, и редица по-малки църкви. За най-значителната сграда (под хотел “Рила“) се предполага, че е резиденцията на Константин Велики. В периода на голямото преселение на народите и готското, и хунското нашествие-IV-V век, Сердика запазва своята жизненост , а кварталите около днешния пл. „Света Неделя” – монументалния си характер, като без съмнение античният архитектурен пейзаж постепенно отстъпва място на характерните византийски градежи. Това устойчиво развитие продължава до VI в, когато е изградена и най-забележителната сграда от този период– църквата „Св. София”.

Средновековие

За периода VI-VIII в, когато е установена българската държава на Балканите, както и за по-късните периоди на българско управление , след превземането на Сердика от Хан Крум и повторното византийско владичество (X-XII в.) информацията за развитието на кварталите около „Св. Неделя” е оскъдна. Доколкото градът е запазил ограничаващите го крепостни стени, може да се предположи, че това развитие протича отново чрез пристрояване, надстрояване и уплътняване, без съществени катаклизми, като се запазва значението на уличната мрежа. Храмовете, предшестваци „Света Неделя” и

кварталите около нея, са така запазени още от късната античност - комплекса сгради на Ротондата „Св.Георги” (и подобен комплекс, на ортогонална сграда източно от него); на мястото на богатите резиденции на византийските велможи се развива (по-късно) квартал на българските боляри (така наречената Калоянова махала). Строителството на богати резиденции е било съпроводено със строителство на частни параклиси, които впоследствие, по време на Османското владичество вече се развиват като малки църкви (за голямата наситеност с църкви около пл.„Св. Неделя” свидетелства през 1578 г Стефан Герлах).

Техни съвременни наследници са църквите „Св.Петка”, „Св. Петка Самарджийска”, „Св.Никола”, „Св. Спас” и съществуващата до XIX в като катедрална църква „Св. Марина”.

По всяка вероятност, още по това време е имало „предшественици” на църквата „Св.Петка”, която днес е вградена в комплекса от сгради на Софийската митрополия. Разкритите предшестващи тези сгради редица по-малки църкви и различни, последователни периоди на строителство, дават идея и за начина, по който постепенно се е развивал, през последователни напластявания градският пейзаж и в рамките на първите крепостни стени на Сердика, т.е. територията, на която се намира пл. „Света Неделя”. Допълнителен фактор за жизнеността на този квартал ще да са били трите минерални извора - единият от които в самата „Св.Петка”, източно от църквата – Ротонда, „Св.Георги”, и запазената до 19 в. чешма пред сегашния археологически музей.

Може да се предположи, че докъм XV-XVI в, доколкото и София се развива все още като укрепен град, територията около сегашния пл. „Св.Неделя” е запазила много от късноантичния и ранносредновековен характер: главно с по-богати (има сведение и за двуетажно строителство), представителни жилища и множество църкви около по-главната и по-голяма от тях, наследник на която е „Света Неделя”.

С разширяването и укрепването на Османската империя, необходимостта от крепостни стени постепенно отпада; старите монументални градежи постепенно деградират; уличната мрежа постепенно се променя, като ортогоналната схема се замества от радиално ориентирани към търговския център улици. Той е изместен спрямо античния център на града и се развива около главния минерален извор, каптиран още от римляните (на сегашния площад Бански).

По това време църквата вече е известна с посвещаването си на Св. Кириакия - Света Великомъченица (а на славянски „неделя“). Изграждането на църквата закрепва и празнуването на неделята като християнски празник за почивка. Но по време на османското владичество за църквата се утвърждава и се запазва почти до наши дни като народно наименование ”Св.Крал” - тъй като в нея се съхраняват мощите на сръбския крал Стефан Урош Милутин /1282-1321/, пренесени в Средец през XV в.),

След земетресението в София през 1856 г, много софийски сгради и църкви са разрушени. Тогава се взема решение за изграждане на нов храм „Св. Неделя”; при условията на постановлението Хати Хумаюн става възможно изграждането на по-голяма и масивна постройка.

При повторното земетресение в 1858, част от сводовете се срутили. Въпреки това, с много дарения и помощи и с особено активната роля на Сава Филаретов и Иван Денкоглу, църквата била завършена и осветена. Впоследствие тази сграда преживява още няколко строителни периода, за да достигне до нас в днешния си вид. Сградата от 60-те години на XIX в. е била три куполна. При реконструкцията непосредствено след освобождението арх. Померанцев добавя още два. По-късно сградата е реконструирана в характерен „неовизантийски” стил, а след атентата през 1925г. и последвалия архитектурен конкурс е изградена наново по проект на арх. Ив. Васильов и Д. Цолов (1928-30г.) като еднокорабна, с изразителен купол над централното пространство.

Геодезическото заснемане от края на XIXв е основен документ, който отразява и късно средновековния период в развитието на плановата схема и пространствената структура на града. На него е нанесена и църквата „Св. Неделя”. В някои от репродукциите на това заснемане църквата със своя двор е включена в квартала; докато в други църковният двор вече е използван за оформяне на открито, околно площадно пространство – пряк предшественик на днешния площад. В гравюрите на Ф. Каниц (и в следосвобожденски гравюри с изгледи на София), „Св. Неделя”, заедно със съседната „Св.Спас” , се открояват ясно и доминират в силуета на града. Така те очертават тази негова характерна, по-издигната част от територията, която е била населена предимно с български, етнически, стопански и духовен център на града- известен по това време и като Вароша. Представата за Вароша по всяка вероятност отговаря приблизително на територията на античния и средновековен град и като такава е обхващала не една, а няколко махали (една от които е цитираната като Калоян махала). Това наименование отново очертава приемствеността в развитието на тази

територия, спомена за нейния укрепен характер, запазените елементи от монументални градски, частично включвани в по-късни, постройки.

Кварталът между улиците „Алабин”, „Калоян”, „Св.Неделя” и „Лавеле” е бил известен още с наименованията: Висок сокак, Ташев сокак, а също и Кору чешме, на името на извора, оформен с чешма. Тук е имало джамия, малък площад и фонтан. Предполага се, че джамията е била построена върху стара църква. Кварталът е бил заселен главно с българи. Къщите са били двуетажни с характерен възрожденски облик, с оформени ката градини дворове. Тази махала е просъществувала частично (въпреки прокарването на улица „Витоша”) чак до самия край на XIX в, когато е разрушена във връзка с изграждането на Съдебната палата.

На територията източно то църквата „Св. Неделя” се намира „от незапомнени времена” наместничеството на гръцкия владика (може да се предположи, че то е било тук още от средновековието). Впоследствие тук е изгражда Софийската митрополия. Кварталът наоколо е бил гъсто застроен е бедняшки еврейски къщи и дюкяни и рязко контрастирал с българската махала, западно от църквата „Св. Неделя”.

В края на XIX в. територията на днешния площад е била ядрото на българската махала и символ на самия град. Тук се намирили къщите на българските първенци: Хаджи Коцеви, Д. Трайкович, Манол Лазаров и др. Част от тази махала е била опожарена унищожена непосредствено преди Освобождението, 1878 г., а след това площадът около храма се разширявал постепенно, най-напред на мястото на изгорелите къщи. Кварталът бързо запада и реконструкцията на Димитър Петков го унищожавя, без да се запазят документални следи от неговия характер и архитектура. Според А. Монеджикова в сегашния обхват на площада и прилежащите квартали е имало още няколко църкви: „Св. Марина”, „Св. Ирина”, арменската „Св. Богородица”, „Св. Архангел”, частично запазената в приземието на „Булбанк” църква „Св. Спас”.

Площад “Света Неделя“ след 1878 до 1944г.

Още първите градоустройствени проучвания превръщат църквата „Св. Неделя” в главно здание на столицата, а с предложението за оформяне на обширен площад около нея- възраждат и идеята за централен площад на града, по място и дух той е фактически наследник на Античния форум. Днес е трудно да се обясни защо и как авторите на първия градоустройствен план стигат именно до тази планова схема, защото макар в плана на възрожденския град да се очертава кръст (по двете направления изток - запад и север - юг, но те се

пресичат значително по на север от сегашния площад). Вероятно, за вече осъщественото решение, принос има самата роля, която църквата вече играе - на катедрален храм, както и по-голямата роля на околните квартали в живота на града. Тази духовна роля по-нататък се доразвива и обогатява със строителството на комплекса от сгради на Софийската митрополия, около църквата „Св.Петка” и на сградата Богословски факултет, с Църковно - историческия музей. (Сградата е била построена като сграда - паметник за основаване на Българската екзархия, арх. Ф Грюнангер).

Площадът в тази планова схема придобива почти правоъгълна, близка до квадрат форма, която се нарушава само от вливащия се под ъгъл в североизточната част бул. „Дондуков”. Тази форма остава непроменена до бомбардировките през 1944 г. и последвалата следвоенна реконструкция въпреки , че околните квартали преживяват различни „мутации”. Промените касаят главно постепенната подмяна на сградите наоколо, които нарастват от първоначалните 2-3 до 5-6 етаж, организацията на движението и озеленяването. Площадът постепенно се развива като средище на градската комуникация и в частност на развиващия се трамваен транспорт, но едновременно и на масови публични изяви. Тук маневрират по опасващ църквата пръстен и се насочват по различни направления много от трамвайните линии. Съществени промени в облика на площада стават след 1925 г. През 1928-30 г., когато след разрушения църковната сграда атентат, се построява нова, различна по композиция църковна сграда (арх. Ив.Васильов и Д.Цолов). Тази нова сграда е с по-цялостен и обобщен силует и като цяло с по-монументално въздействие, с което се вписва по-добре в по-високото съвременно застрояване.

В началото на 40-те години е разрушен малък квартал от сгради, отделящи площада от Съдебната палата и с това се слага началото на промяната на затворения му контур и характер.

Тя продължава с разрушаването при бомбардировките то 1944 г на голяма част от сградите северно от площада, по бул.”М. Луиза”. Тези разрушения стимулират различни проектни проучвания вече след 9.09.1944 г ,в които площадът вече губи централното си и уникално значение и се подчинява на по-пространна и по-сложна съвкупност от открити - площадни и еспланадни пространства: процес на търсения, който продължава и в наши дни.

1944 г. – до днес

Този период се характеризира не само с редица промени, главно северно от църквата „Св.Неделя”, но и с множество от проучвания. Могат да бъдат открити няколко различни по съдържание етапи в тези търсения.

- **До 1954 г.** През този период се търси ново съдържание и пространствена структура на ядрото на Столичния център. Пл. „Света Неделя” постепенно се оказва включен в една по-обширна система от площи с общо кръстообразен характер. В проекта от 1945г. (проф.Тонев) площадът все още запазва формата си, а с изключение на територията около Градската градина и Двореца се запазва старата градоустройствена тъкан. В проектът от 1947-8г. (арх. Д. Митов, арх. Наумов и Поляков), пл. „Света Неделя” вече е част от по-сложна Г-образна схема. Но по-късно (проектът на П. Ташев и П. Греков от 1952 г.) се оформят две обширни пространствени структури с посока изток-запад (с две високи сгради от двете страни) и север – юг - от Съдебната палата до пл. „Бански”; при това двата храма „Света Неделя” и „Баня баши” джамия се разрушават. Постепенно, в следващите проучвания размерът на тези пространства се редуцира, а двата храма се запазват. По одобрения проект (арх.П.Ташев, П.Кантарджиев и др./ се изгражда ансамбълът от трите комплекса – на ЦУМ, заедно с Министерския съвет, хотел „Шератон” с Президентството и бившия Партиен дом (днес Народно събрание), т.е., площад „Независимост”. На запад ансамбълът остава незавършен и това отваря възможност за множество следващи проучвания. Така или иначе, пл. „Св. Неделя” загубва уникалната си централна роля и значение, а затвореният му контур се отваря на север, към пл. „Бански”.

- **През 60-те години на ХХ в.** основното събитие е Международният конкурс за центъра на София (1961 г). Пл. „Света Неделя” остава като цяло вече на втори план, търси се мащабно развитие в западна посока, където като продължение на пл. „Независимост” се предлага обширна пешеходна зона, която в някои проекти се развива и на север, върху кварталите от двете страни на женския пазар. Тази идея се задържа в проектите търсения чак до края на 80-те години. Все пак прави впечатление оформянето на североизточния ъгъл на площада, където се търси частично затваряне и обемен акцент, оптически завършващ погледа от изток, по бул. „Цар Освободител” („Руски” по това време). В тези проекти вече се появява (по-специално в проекта на Ат.Агура и К.Бояджиев) идеята за успокояване на транспортното движение през площада, като то се локализира от западната му страна.

- **70-те години** са доминирани от идеите в проекта на В. Роменски (1971-73г.)– с много голям размах, развиване на силно изразено ”сити” от високи сгради на западната ос и разрушаването на редица характерни исторически сгради на изток. Но още втората половина на 70-те години са белязани с повече реализъм и желание за запазване на историческата атмосфера. Към 1981 – 82 г. се разработват първите проекти с грижа за цялостно запазване на историческата атмосфера на центъра (арх. Д. Димитров).

- **В началото на 80-те години** се извършва реконструкция на площада заедно с бул. „Витоша”. Реализира се запазеното до днес благоустройство (арх. Ат. Агура), при което се успокоява от транспортно натоварване източната страна на площада. По същото време се изграждат кафенетата с леки покрития от западната страна и пред сградата на Богословския факултет. С построяване на „Булбанк” (арх.В.Роменски, арх. Кр. Антонова) се оформя северозападния ъгъл и се дава рамката на бъдещото развитие на пл. „Независимост” („Ларгото”) в западното направление.

- **Съвременен етап.** Конкурсите за развитие на територията на западната и източната ос на център на на София /1999 и 2000г/ оставят встрани от вниманието си пл. ”Св. Неделя”. Реконструкцията на пл. „Независимост” и пространството пред ЦУМ, свързани с изграждането на Софийското метро също не го третираат. Но мащабното разкриване и експониране на археологическите пластове в тази зона, което вече се осъществява, не може да не окаже влияние и върху третирането на пл. „Св. Неделя” в бъдеще. Провеждането на бул. „Т. Александров” (в края на 90^{те} години) като силно изградена комуникационна артерия прекъсва замислената връзка между пл. „Св. Неделя” и пл.„Бански” и направи невъзможна устойчивата от 60 до 80^{те} години идея за пешеходна зона на това място. Нов момент в облика на площада е и монументът - символ на София, значително по-извисен и по-активно участващ в този облик от преди съществувалия паметник на Ленин. През 2006-2007 г. се изгражда партерно разширение на хотел „Шератон”, което допълнително наруши рамката на площада и въведе нов коренно различен от цялостната му атмосфера архитектурен мотив. Като изключение, като проучвания, третиращи площада, трябва да се посочат тези проучвания на ст.н.с. арх. Й. Тангъргов и ст.н.с. арх. Христо Генчев. Й. Тангъргов предлага съчетаване на пешеходната равнина по контура на площада с няколко открити археологически дворове, експониращи очакваните археологически разкрития. Арх. Хр. Генчев предлага по същество сваляне нивото на площада до античното ниво и оформяне на рамка, възпроизвеждаща античните сгради.

1.3. Културно-историческо наследство

1.3.1. Обща характеристика

Площад „Света Неделя” с основния репер – православен храм „Света Неделя” в средата му, ограничен в пространството между значимите сгради на Висшата духовна академия „Свети Климент Охридски” и църковно-исторически институт, комплекс от сгради на Софийската митрополия, хотел „Шератон” (б. „Балкан”), Булбанк, оформя архитектурния ансамбъл площад „Света Неделя” – гр. 2 от груповия паметник на културата – „зона на исторически развия се обществен градски център”, (д.п. №4469/ 22.08.1986г.).

Същевременно на археологическо ниво площадът е в обхвата на Историко-археологическия резерват на антична Сердика и средновековния Средец (постановление на МС №36/01.06.1976г., ДВ, бр.47/1976г.).

В територията на площада се намират следните значими обекти на културното наследство:

Сградата на православен храм „Света Неделя”, на площад „Света Неделя”, (б. Площад „Ленин”), е обявен архитектурно-строителен, художествен и исторически паметник на културата с категория „местно значение” (ДВ, бр.40/1978г.).

Сградата на Висшата духовна академия „Свети Климент Охридски” и църковно-исторически институт с адрес (бивш площад „Ленин” № 4), сега площад „Света Неделя” №19 и ъгъла с булевард „Витоша”, пл. №1, УПИ II в кв.395, София, е архитектурно-строителен и художествен паметник на културата с категория „национално значение” (обявен в „Известия” бр.73/1955г. ; декл. С протокол №49/14.12.1987г. на ЕС на НИПК; ДВ, бр.25/1998г.).

Комплексът от сгради на Софийската митрополия – административно-търговски сгради на Българската патриаршия на площад „Света Неделя” №16 (пл. №2 и 3 в кв. 395) и църква „Света Петка” – Старата, включена в обема на сградата на ул. „Калоян” №7 и бул. „Александър Стамболийски”, (сега ул. „Съборна”), са обявени археологически и архитектурно-строителни паметници на културата с категория „местно значение”, а

църквата е с категория „национално значение“ („Известия“ бр.73/1955г. , ДВ, бр.40/1978г. , под №39 и 40).

Всички изброени обекти съгласно чл. 10 и 12, ал. 1 от ПЗР на ЗКН запазват статута си и са недвижими културни ценности. (писмо №33-00263 от 13.07.2012 на Министерство на културата до НАГ при СО).

1.3.2. Архитектурни обекти

Катедрален храм „Св. Неделя”

Храмът е наименуван на Света Великомъченица Кириакия (Неделя), посечена в Мала Азия, гр. Никомидия, през 289 г. Популярното народно наименование „Св. Крал” е, защото в него са пренесени през 1460 г. мощите на сръбския крал Стефан Урош II Милутин. Тези мощи са били преди това в сръбския град Трепче. Впоследствие те били пренесени последователно в ротондата „Св. Георги”, в храма „Св. Безплътни сили” (или „Св. Архангели”), в действащия преди митрополитски храм „Св. Марина”. Храм на мястото на сегашния е имало още в българското средновековие. В началото на XIX в. храмът е по-малка дървена постройка, която през 1856 г. е разрушена, за да отстъпи място на каменен храм. Земетресението от 1858 г. забавя строителството, което е завършено през 1863 г., когато храмът е осветен.

След Руско – турската война (1877 – 78 г.) в съседство с храма се построява камбанария, а после, по предложение на руския архитект А. Н. Померанцев, към съществуващите три дървени купола се прибавят още два и храмът става петкуполен, първоначално оформен с бяла мазилка. По-късно храмът е основно реконструиран и декориран с каменна облицовка и цветна мазилка в духа на съседната сграда на Богословския факултет, сградите на Халите, Синода и Централната минерална баня.

След атентата от 1925 г., който разрушава храма, е обявен конкурс за нова сграда, който е спечелен от арх. Д. Цолов и Ив. Васильов. Те го изграждат в сегашния му вид през 1928 – 30 г. Сега храмът е от централно – куполен тип, с доминиращ в облика централен купол и по-малка камбанария над притвора от запад. Вътрешното пространство е с размери 30,0 x 15,5 м (диаметъра на купола), най-високата точка на купола от пода е 31,5 м.

От двете страни на олтарната стена се намират два гроба. От юг е гробът на Екзарх Йосиф I, който след Междусъюзническата война е бил принуден да пренесе седалището си от Цариград (Иstanbul) в София. От северната страна е гробът на Софийския Митрополит Партений (1892-1918).

Храмът като градоустройствен ефект е в единство със свързаните с него подходи и лекото издигане на терена, засилващи монументалното му въздействие. Той е в хармонично обемно – пространствено взаимодействие с околното застрояване. Същевременно, той участва активно в уличните перспективи на бул. „Витоша”, бул. „Мария Луиза”, бул. „Ал. Стамболийски” и ул. „Съборна”.

Административна сграда на Министерството на здравеопазването, пл. „Св. Неделя” № 5

Сградата е характерна за проникващите в България в края на 30 – те години решения на европейския рационализъм с частично влияние и на другото стилово течение през този период, умерения класицизъм. Фасадното решение е съдържано, силуетната линия – изчистена. Сградата оформя лаконично ъгъла между площад „Св. Неделя” и бул. „Ал. Стамболийски”, като решението като цяло е подчертано подчинено на въздействието на храма.

Сграда на Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски”

Тази сграда (арх. Ф. Грюнангер) е била замислена и построена и като сграда – паметник на възстановяването на Българската екзархия. Тя подслонява още и Църковно – историческия музей от 1938 г. и библиотеката към факултета. Архитектурният облик носи отчетливо характеристиките на националния романтизъм от това време, с множество интерпретации на българската средновековна архитектура: партерни аркади, редуване на разноцветни хоризонтални ивици (керамика и мазилка), детайли на капители. Бомбардировките през 1944 г. унищожават характерния купол и мозайката над главния вход (худ. Н. Ганушев) – многофигурна композиция, илюстрираща разрешаването на българския църковен въпрос през 1870 г. Изготвен е проект за възстановяване на купола и фасадата (арх. В. Китов и колектив) ...

Административно – търговска сграда, Пл. „Св. Неделя” № 16

Сградата е разположена в имота на Софийската митрополия. Построена в края на 30 – те години, тя е характерна с ъгловия си мотив (арка) и облицовката с бигор, създаваща връзка с аналогичната облицовка на храма „Св. Неделя”. В началото на 60 – те години е надстроена с един етаж, при което височината на корнизата е подравнена с тази на хотел „Шератон”. Архитектурното решение е крайно съдържано и лаконично, подчинено на въздействието на храма.

Комплекс от сгради на Софийска митрополия, пл. „Света Неделя“ 16

Този комплекс от сгради заема цял квартал между пл. „Св. Неделя“, ул. „Съборна“, ул. Калоян“ и ул. „Позитано“. Към пл. „Св. Неделя“ имотът е оформен само с ограда и зеленина. Главният вход откъм ул. „Калоян“ е оформен със сводове и арки. Най-ценният обект в комплекса е църквата „Св. Петка Стара“ (изградена през XIII в. по времето на Севастократор Калоян), която е вградена в него. През 2000-2011 г. на територията на имота е изграден параклисът „Св. Марина“.

Хотел „Шератон (бивш хотел „Балкан“)

Сградата е строена през 1954 – 56 г. като част от монументалния ансамбъл на Ларгото (пл. „Независимост“). Предложена е за обявяване за паметник на културата от периода след 1944 г.

Църква „Св. Петка Самарджийска“ (в подлеза между ЦУМ и хотел „Шератон“)

В сградата се наслояват няколко строителни периода от XIII – XIV в. до XIX в., които са ясно изявиени при направената в края на 60 – те години реставрация (арх. Н. Мушанов). Маркирана е с каменна плоча като място на погребването на Васил Левски по инициатива на синовете на писателя Николай Хайтов, арх. Здравец Хайтов и скулптура Александър Хайтов. Тя участва само частично в облика на площада, но ще бъде важен опорен пункт на подземно ниво, тъй като се намира почти в пресечната точка на двете „археологически оси“ („изток-запад“ и „север-юг“)

1.3.3. Археологически обекти

Площадът в целия си обхват и свързаните с него пространства попадат в границите на Първа защитена зона на историко – археологическия резерват „Централно историческо ядро на София“, което обхваща площада на антична Сердика и средновековен Средец, обявен с Постановление на МС№36 от 01,06,1976г. (ДВ. Бр.47 от 1976г.) и е защитена територия, съгласно чл.8, т.4 от ЗУТ(ДВ. Бр.1/2009г. с изменение и допълнение. Изяснените археологически обекти са показани в приложените илюстрации. Като най-значителен известен, но неразкрит цялостно засега обект се очертава сградата на Президиума (Преториума). На територията на Античния форум и по контура му се очаква да

се открият елементи от изграждането му: настилки, стъпала, портици, останки от сгради и монументално художествено оформяне.

1.3.4. Обемно-пространствен характер

Площад „Света Неделя“ е разположен в „сърцето“ на историческия градски център и определена с Общия устройствен план на София „Централна градска част“.

В проучванията към вече одобрения Общ устройствен план на София площадът се разглежда като цялостна пространствена структура с културно-историческа стойност, изискваща запазване на характера си.

1.4. Съвременен характер и проблеми на пл. „Света Неделя“

Исторически, центърът на София се е оформил и развил в обхвата на пръстена от булеварди: бул. „Сливница“, „Левски“, „Скобелев“, „Патриарх Евтимий“, „Христо Ботев“. В рамките на пръстена, площад „Света Неделя“ се намира в геометричния му център и е бил в пресечната точка на двата диаметъра – „север-юг“ (бул. „Мария Луиза“ – бул. „Витоша“ и бул. „Стамболийски“ – бул. „Дондуков“). В резултат на поредица от намеси, сегашната урбанистична и комуникационна роля на площада е променена и той е пространствено и функционално по-силно свързан с пространствата: по бул. „Витоша“ до ул. „Алабин“, по бул. „Мария Луиза“ до ул. „Екзарх Йосиф“ и особено поради отварянето си на север с пространствата на бул. „Тодор Александров“ и площад „Независимост“. През последните години, в рамките на изграждането на метрополитен „София“ бе развито обширно археологическо ниво – северно, под бул. „Мария Луиза“, частично в открит двор и източно, под площад „Независимост“, което по проект се покрива със стъклен купол.

В западна посока, в съседство с площада, се намира и е частично разкрита Западната порта и крепостна стена на Антична Сердика. По този начин, площадът се явява част от по-обширна, по-сложна, пространствена структура. Въпреки че като цяло това е една от най-оформените частни на София, възможни са и частични намеси в уличния силует, партерните пространства, чрез допълващи обеми и, главно, чрез развиването на подземни нива на площада, свързани в археологията тук и интегрирана с вече изградените подземни структури.

През по-голямата част от съвременното развитие (от края на XIX век до 40-те години на XX век) площадът е важно обществено средище, което е закрепено особено от катедралния храм на София „Света Неделя”, съпътстващите го сгради на Софийската митрополия, Богословския факултет на Софийски университет „Свети Климент Охридски”, Църковния музей и свързаните с тях тържества и ритуали.

В наши дни обществено-комуникативните функции на площада са до известна степен подтиснати от силното транспортно натоварване, в частност от трамвайния диаметър „север-юг”, от автомобилния трафик и от паркирането. Решаването на транспортните проблеми на площада, успокояването и евентуалното освобождаване на площада от част от механизирания транспорт е необходимо, но трябва да се разглежда и аргументира в контекста на транспортното решение в по-голям обхват.

Като цяло, центърът на София съчетава административни и офис сгради с голям брой обслужващи сгради, както и жилища, което му придава специфичен облик. В рамките на площад „Света Неделя” и контактната му зона обаче жилищната функция е по-слабо изявена, а много от сградите са правителствени учреждения с ограничен достъп. Поради това, стимулирането на оживление и различни форми на обществен живот в зоната, в частност чрез използването на подземните нива се явява възможна и желателна насока в проектните решения.

Особено значение има третирането на културно-историческото наследство в площадното пространство и контактната му зона, като по същество обхваща двата главни улични диаметра на античния град – от четирите входни порти до разположения в пресечната точка, под северната част на площад „Света Неделя”, античен форум. Така, сегашните конкурсни предложения могат да лансират идеи и за цялостно интегриране, експониране и социализиране на археологическото наследство, в този обхват.

Важна роля в облика на центъра на София и на площад „Света Неделя” има уличното и площадно озеленяване. Доколкото, в случая, при евентуално разкриване и изграждане на подземни нива, то неизбежно ще бъде избегнато, необходимо е да се прецени и предложи участието му в бъдещия облик на площада.

Съвременното оформяне на настилките, зелените площи, малките форми, рекламно-информационните елементи, изкуственото осветление, оцветяването на фасадите, градското обзавеждане е недостатъчно цялостно, естетически интегрирано, и отговарящо на характера и ролята на площада. Тази критична оценка, както и предлаганите в проектите промени в общия пространствен и функционален характер на площада, предполагат едновременно с цялостното решение, да се направят и концептуални предложения за третирането на „микросредата“ на площада, на цялостния „градски пейзаж“.

Като допълнителен, но много важен, проблем във визията на бъдещето на площада се явява необходимото съчетаване между археологически проучвания, урбанистично, архитектурно и инженерно проектиране. Това предполага проектните предложения да бъдат развити и като възможност за реализация във времето, като етапност на изграждане и съвместяване на различните дейности.

Всички тези особености на ситуацията характеризират уникалността на конкурсната задача и определят специфичния подход към териториалния му обхват и съдържанието на конкурсните решения.

2. Териториален обхват на конкурса.

Богатството в характера на площада предопределя сложността на задачите, свързани с бъдещото му развитие и изисква наслагването на три пространствени обхвата в конкурсните проекти.

Основният обхват на самият площад „Света Неделя“ с граници: от север южният фронт на бул. „Т. Александров“ (пл. „Независимост“) вкл. пространството към църквата „Света Петка Самарджийска“; от юг ул. „Позитано“; от запад- застрояването на площада по западната му граница (състоящо се предимно от административни сгради) и част от бул. „Ал. Стамболийски“ до ул. „Ломска“; от изток- сградите на хотел „Шератон“ и имотът на Софийската митрополия, оформен по контура на площада с административни сгради и ограда и част от ул. „Съборна“ до ул. „Калоян“.

Предвид на пространствените връзки на площада (в този обхват) с околната градска среда, участниците в конкурса трябва да разгледат и представените предложения и за най-близката контактна зона, ограничена както следва: от север бул. „М. Луиза“ и пл. „Бански“ до ул. „Екзарх Йосиф“, от юг бул. „Витоша“ до ул. „Алабин“; от запад бул. „Т.

Александров” включително пространството с археологическите находки на Западната порта до ул. „Княз Борис I“; от изток пл. „Независимост“. На практика, тази контактна зона съвпада с обобщения контур на Първа защитена зона на историко-археологическия резерват „Централно историческо ядро“ на София, т.е. антична Сердика в рамките на първата крепостна среда.

Третият, „външен“ обхват на конкурсните проекти, необходим за да се мотивират предложенията на авторите за промени в основните системи на централната зона- главно транспортно-комуникационна система и система на озеленяването и третирането на културно-историческото наследство- е в границите определени от бул. „Сливница“, бул. „Васил Левски“, ул. „Раковски“, бул. „Скобелев“, бул. „П. Евтимий“, бул. „Хр. Ботев“.

Трите обхвата ще се третират с различна степен на подробност и обем в проектните предложения, съгласно т.3.2. от Техническото задание за проучване и проектиране.

Териториалният обхват на конкурса е илюстриран със схема на основния обхват на конкурса, контактната зона и обхват на комуникационните проучвания и схема на защитените зони на историко-археологическия резерват на „Централното историческо ядро на София (виж Приложение 2)

3. Основни проблеми за решаване в конкурсните проекти

Конкурсните проекти трябва да предложат комплексно решение на:

- Транспортно-комуникационните проблеми
- Функционално-пространственото решение на основното ниво
- Експонирането и социализирането на археологическото наследство
- Архитектурно-пространственото изграждане
- Обзавеждането и ландшафтната архитектура на средата
- Инженерно-техническите проблеми при реализацията
- Монументалното и декоративно третиране на на площада и свързаните с него пространства.

Тези основни насоки за съдържанието на проекта са детайлизирани в система от задачи, решаването на които ще се яви основа на системата от критерии за оценяване на конкурсното решение.

3.1. Транспортно-комуникационни проблеми и решения

- Успокояване (намаляване, мерки за контролиране, премахване) на автомобилното движение през пл. „Света Неделя“.
- Оптимизиране (премахване) на трамвайното трасе и разположението на трамвайните спирки.
- Оптимално решаване на движението, обслужващо прилежащите към площада сгради, аварийното обслужване и извозването на отпадъците.
- Оптимизиране на наземното и подземно паркиране; предложение за цялостно решаване на паркирането и гарантирането в обхвата на площада и прилежащите му, свързани с него пространства.

3.2. Функционално решение на използването на откритите пространства на площада.

- Оптимално решаване на пешеходните потоци на подземно и наземно ниво; пешеходните връзки между спирките на трамвая и метрото, различните направления на пешеходно движение.
- Оптимизиране на достъпа до храма и провеждането на религиозни ритуали и събития; връзката на храма със сградите на Митрополията и Богословския факултет.
- Създаване на условия за масови културни изяви, тържества, изложби, събрания на открито, концерти, шествия.
- Оформяне на подходяща среда за краткотраен отпочивък към заведението на площада, към озеленените и открити пространства.
- Оптимизиране на първичното търговско и информационно обслужване и използването на преместваеми обекти.
- Оптимално функционално осмисляне на площадното пространство и функционалните връзки на основното ниво с подземното ниво.
- Цялостно решаване на проблема на „достъпната среда“.

3.3. Архитектурно-пространствено решение, малка архитектура, ландшафтна архитектура

- Запазване, евентуално обогатяване и подобряване на силуетното въздействие на архитектурната рамка на площада и контактната зона.
- Отчитане и подобряване на пространственото въздействие на високата (дървесна) растителност.
- Архитектурно-художествено решение на площадното пространство; оптимално съотношение настилки-зелени площи, транспортни-пешеходни площи и др.
- Концепция за материали, цветност, площно и графично решение на основната повърхнина на площада, свързано с горното.
- Оптимизиране на броя и местата за разполагане на подвижно обзавеждане, малки форми, преместваеми съоръжения.
- Цялостно решение на рекламno-информационите елементи в пространствения обсег и в силуета на площада.
- Оптимално решение на общото светлинно и колоритно решение на площада и прилежащите сгради.

3.4. Решение на подземните нива и връзката с археологическите дадености.

- Концепция за поетапно и цялостно разкриване и проучване на археологическите дадености.
- Концепция за експониране и социализиране на археологическите дадености.
- Композиционно единство между основната равнина на площада и археологическото ниво.
- Концепция за комплексно използване на подземното ниво.

3.5. Инженерни мрежи и решение.

- Концептуално инженерно решение на покритието между основното наземно и подземните нива .

- Концепция за изграждането и реконструкцията на инженерните мрежи, свързана с основното проектно предложение.

4. **Изисквания за обема и съдържанието на представените материали**

Всеки конкурсен проект задължително **трябва да съдържа:**

1. Транспортно-комуникационна схема на част от главния градски център в обхват бул. „Сливница“, ул. „Раковски“, бул. „П. Евтимий“, бул. „Хр. Ботев“ М 1:5000;

2. Урбанистична концепция- общо решение на пл. „Света Неделя“ с контактната му зона в обхват от пл. „Бански“- ул. „Княз Борис“- ул. „Алабин“- ул. „Лега“- ул. „Сердика“ с транспортно - комуникационното решение и подземни нива М 1:1000

3. Обемно-пространствено решение на пл. „Света Неделя“ в обхват от бул. „Т. Александров“ до ул. „Позитано“ М 1:500, в това число:

3.1. План на основното ниво с показване на:

- Улични платна
- Обслужващо движение, паркинги
- Трамвайни трасета и спирки
- Връзки с подземните нива и станциите на метрото
- Видове настилки
- Елементи на озеленяване, дървесна растителност, подвижни съдове
- Водни ефекти
- Стълби, рампи, асансьори и др.
- Информационни елементи (схема към проекта)
- Тераси с маси и места за сядане, слънцезащитни устройства (подвижно обзавеждане и мебелиране).

3.2. План на подземните нива (с показване на връзките с основното ниво) и тяхното използване

- Функции на подземните нива
- Археологически зони и начин на третиране; връзки със съседните археологически обекти (пл. „Независимост“)
- Организация на пешеходното движение

3.3. Силуетни решения (силуети изток-запад, север и юг), с показване на:

- Предложения за надстрояване и преустройство на покривните етажи и покривите
- Оцветяване и художествено-декоративно оформяне на фасадите на сградите

4.Визуализации- не повече от 4 броя по преценка и избор на авторите

5.Обяснителна записка в обем до 5 страници, изписани с размер на шрифта 14pt.

Приложения към техническото задание за проучване и проектиране

Приложение 1 – Илюстративни материали към т.1. Характеристика на площад „Света Неделя“

1.1. Графични материали

1. Топография на централната част на София (арх. Д. Желева)
2. Макет на антична Сердика (арх. Сава Бобчев)
3. Антична Сердика (цитаделата, парк, разширението му, арх. С. Бобчев)
4. Антична Сердика (арх. С. Бобчев)
5. Сравнителен план – Антична Сердика спрямо съвременното застрояване (арх. С. Бобчев, арх. П. Ташев)
6. Т. Нар. Константинов дворец (арх. Йордан Тангъров)
7. Антична Сердика и средновековния град (арх. М. Харбова)
8. Центърът на града в края на XIXв. и църквата „Св. Крал“
9. План на София (1892г.)
10. Центърът на София, арх.Тр. Трендафилов (1912г. Сп. БИАД; арх. Д. Желева)
11. Центърът на София: съпоставка между античния, средновековния и следосвободенския план на града (арх. Христо Ганчев)
12. Пл. „Св, Неделя“ : сравнителен план между късносредновековното състояние и планът от 30те години (арх. Хр. Генчев).
13. Схема на историческото развитие на пл. „Света Неделя“
14. Проект за центъра на София (арх. Любен Тонев, 1945г.)
15. Проект за центъра на София, 1947 (проект на ДА към СО)
16. Проект за центъра на София, 1951 (арх. П. Ташев, П. Греков)
17. Конкурсен проект за центъра на София, 60те години.
18. Площад „Св. Неделя“ в проекта на арх. В. Роменски
19. Проект за центъра на София, (арх. Д. Димитров, 1982г.)
20. Центърът на София, пл. „Св. Неделя“ (арх. Атанас Агура, проект от 80-те години)
21. Пл. „Св. Неделя“, състояние до 1982г.
22. Пл. „Св. Неделя“- архитектурни паметници на К.И.Н.
23. Анализ на пропорционалното изграждане на пл. „Св. Неделя“ и свързаните с него пространства (арх. Христо Ганчев)
24. Проектна идея на пл. „Св. Неделя“ с археологическото ниво (арх. Йордан Тангъров)
25. Надлъжен разрез през форума: съпоставка със сграда №6, храмът „Св. Неделя“ и сградата на Преториума (арх. Христо Генчев)
26. Проект за площад „Св. Неделя“ с експониране на форума (арх. Христо Генчев)

27. М. Център – западно направление, археологическо ниво (арх. Т. Тодоров) - 2011 година
28. Културно-комуникационен комплекс „Антична Сердика“, основно ниво (арх. С. Гълъбов, арх. Кр. Андреев, арх. В. Китов и др., проект 2011 г.)
29. Културно-комуникационен комплекс „Антична Сердика“, археологическо ниво на пл. „Независимост“
30. Културно-комуникационен комплекс „Антична Сердика“, зона бул. „М. Луиза“, археологическо ниво

1.2. Фотодокументация

1. Изглед на София от края на XIX в.
2. Храмът „Св. Неделя“ (пощенска картичка, заедно с други църкви в центъра)
3. Центърът на София (въздушна снимка от 30^{те} години)
4. Площад „Св. Неделя“ в края на 30^{те} години (арх. Хр. Генчев) – с бяло е нанесена оста на античния Via Principalis
Фотодокументация (ОП „Стара София“)
5. Църквата „Св. Крал“ („Св. Неделя“) след Освобождението.
6. Сградата на Богословския факултет.
7. Църквата „Св. Неделя“ преди атентата от 1925 г.
8. Изглед от пл. „Св. Неделя“ - от 1925 г. (след атентата)
9. Изглед от пл. „Св. Неделя“ - от 20^{те} години.
10. Изглед от пл. „Св. Неделя“ - от 30^{те} години.
11. Изглед от пл. „Св. Неделя“ - от 30^{те} години.
12. Изглед от пл. „Св. Неделя“ - от 30^{те} години.
13. Изглед от пл. „Св. Неделя“ - от 30^{те} години.
14. Изглед от началото на 60^{те} години на пл. „Св. Неделя“

Приложение 2 - Изходна техническа и фотодокументация

1. Схема на обхвата на конкурса
2. Площад „Света Неделя“ според ОУП на София
 - 2.1. Схема на културно-историческото наследство (КИН)
 - 2.2. Схема на обемно-пространствена композиция и естетически проблеми
 - 2.3. Схема на зелена система и КИН
 - 2.4. Сборна схема на велосипедното движение и метрополитена и наземния обществен транспорт
 - 2.5. Функционално предназначение и устройствени режими на територията

- 2.6. Комуникационно-транспортна система
3. Кадастрални планове – пл. „Св. Неделя” и контактната зона
 - 3.1. Геодезическо заснемане в обхвата на площад „Света Неделя“ в dwg-формат
 - 3.2. Цифров модел на кадастър (кадастрална карта и кадастрален план) в dwg-формат
 - 3.3. Цифров модел на регулационни планове в dwg-формат
 - 3.4. Цифров модел на кадастър на подземни проводи и съоръжения в dwg-формат
 - 3.5. Дендрологично заснемане на високата растителност на площад „Света Неделя“ (план-схема и таблица).
 - 3.6. Пл. „Света Неделя“, съвременен кадастър с нанесени архитектурните обекти на К.И.Н.
4. Археологически кадастър в обхвата на контактната зона на пл. „Св. Неделя”
 - 4.1. Археологически кадастър в обхвата на контактната зона и зоните на предполагаеми разкрития -2 бр. (арх. Васил Китов).
 - 4.2. Културно-комуникационен комплекс „Антична Сердика“, основно ниво (арх. Славей Гълъбов, арх. Красен Андреев, арх. Васил Китов и др.) – вариант 2012 - dwg
 - 4.3. Културно-комуникационен комплекс „Антична Сердика“, зона бул. „М. Луиза“ , археологическо ниво и ново заснемане - вариант 2012 - dwg
 - 4.4. Археологическо ниво на пл. „Независимост“ – плюс заснемане на археологията
5. Фасади и силуети
 - 5.1. Фасади на храма „Света Неделя“
 - 5.2. Фасади на сградите, оформящи площад „Света Неделя”
 - 5.3. Фасади на сградите по главните направления на контактната зона (бул. „Мария Луиза“ , бул. „Тодор Александров“, бул. „Витоша“).
6. Допълнителни проектни материали
 - 6.1. ПУП окончателен проект м. Център - Западно направление - основно и археологическо ниво (арх. Тодор Тодоров, 2012 г.)
 - 6.2. Проект на арх. В. Китов и колектив за реставрация на сградата на Богословския факултет (арх. Ф. Грюнангер)
7. Фотодокументация
 - 7.1. Ортофотоснимка
 - 7.2. Картоschema с местата на заснетите фотографии - съвременно състояние на пл. „Света Неделя“
 - 7.3. Фотоси със съвременната визия на площад „Св. Неделя”